

Νίκος Σεβαστόρης

Η ΑΝΥΠΑΡΚΤΗ ΔΙΑΜΑΧΗ

Σχετικά με το βιβλίο *Η διαμάχη, κείμενα για τη νεωτερικότητα*, ΠΛΕΘΡΟΝ, 1990

ΜΙΑ ΑΞΙΕΠΑΙΝΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ προσπάθεια που επιπλέον μας φέρει ενώπιον κάποιων σημαντικών κειμένων, που αφορούν στις πλέον πρόσφατες συμπτώσεις της δυτικής φιλοσοφίας, να κάτι που δεν πρέπει να περάσει απαρατήρητο. Το corpus για το οποίο μιλάμε, προϊόν της προσπάθειας του Γ. Βέλτσου και των συνεργατών του, περιλαμβάνει δεκατρία κείμενα ιχνιολάτσης και περιήρησης στο νεωτερικό σύμπαν καθώς και μια επιλεκτική βιβλιογραφία από την Ελλάδα, τη Γαλλία, τη Γερμανία και τις Αγγλοσαξωνικές χώρες.

Δεν πρόκειται βέβαια να σταθούμε στην «παρουσίαση» των θέσεων που περιέχονται στα κείμενα αυτού του τόμου. Δεν θα είχε νόημα στο βαθμό που για να ανταποκριθούμε σε μια τέτοια εργασία θα έπρεπε να αναμετρηθούμε με τους όρους του καθενός κειμένου χωριστά ενώ τα περισσότερα από τα κείμενα «απαντούν» στα άλλα. Η αναμέτρηση αυτή λοιπόν δεν θα μπορούσε να αποφύγει τη μετάβαση από τη γυμνή παρουσίαση στη μετακριτική έκθεση: Είναι η μοίρα της ανάρωσης να αποτελεί ήδη εξ αρχής μια «υποψιασμένη» ανάρωση, να τοποθετείται σε μια ορισμένη σχέση «συμπάθειας» με το κείμενο.

Πρώτον, θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι όλα τα κείμενα της «ΔΙΑΜΑΧΗΣ» εκτός

από το κάπως «εκτός κλίματος» δοκίμιο του John Rauls «Μια θεωρία της δικαιοσύνης» και τη συνεισφορά του Zigmunt Bauman «Η αριστερά ως αντικουλτούρα της νεωτερικότητας» κινούνται γύρω από κάποιους μεγάλους άξονες της συζήτησης για τη νεωτερικότητα, άξονες «διαμορφωμένους» από τα έργα και τις παρεμβάσεις του Foucault, του Habermas και του Lyotard. Η διαμάχη ανάμεσα στον Habermas και τον Lyotard, αυτός ο σύγχρονος «γαλλογερμανικός πόλεμος» στοιχειώνει τα περισσότερα κείμενα αυτού του τόμου.

Η παρίδα αυτής της συζήτησης είναι η ανάρωσή της μέσα από την απλοϊκή διάζευξη μοντέρνου/μεταμοντέρνου, διάζευξη μέσα στην οποία ο Habermas θα κατετάσσετο στη μια θέση (ορθολογιστής, μοντέρνος, «μετααφηγητής» της χειραφέτησης) και ο Lyotard (ή οι «γαλλοί» που υποτίθεται ότι εκπροσωπεί) θα σηματοδοτούσε την αντίθεση, (αντι-ορθολογιστής, μεταμοντέρνος, αρνούμενος τις μεγάλες αφηγήσεις). Η παρίδα των όρων μέσα στους οποίους «φέρεται» η διαμάχη μοντέρνων/μεταμοντέρνων συνίσταται επίσης στην αστόχαστη παραμονή πάνω στον καντιανό ορισμό του διαφωτισμού. Οι «μοντέρνοι» θα λάμβαναν θέση υπέρ της συνέχισης και ολοκλήρωσης του προτάγματος που λαμβάνει στην «έξοδο του ανθρώπου από την ανωριμότητα»

τητα» ενώ οι μεταμοντέρνοι είτε θα «έκλειναν» το σχετικό προβληματισμό υπερβαίνοντας τον Καντιανό τόπο είτε θα αμφισβητούσαν την ίδια την Καντιανή «αφέλεια» επανερωτώντας τα ρήματα με τα οποία εκφράστηκε το 1784.

Αυτή την τελευταία κατεύθυνση φαίνεται να θέλει να εξερευνήσει ο Γ. Βέλτσος στο δικό του κείμενο με τον τίτλο *Απάντηση στο ερώτημα: Τι ήταν ο διαφωτισμός*, κείμενο που «απαντά» (σ)τον Kant μέσω Foucault και Nietzsche.

Θα σταθούμε λοιπόν στο κείμενο αυτό γιατί νομίζουμε ότι «συγκεντρώνει», συνοψίζει την επιχειρηματολογία της μιας πλευράς του λόγου, της «γαλλικής», κι αυτού του ρεύματος σκέψης που θα το συναντήσουμε είτε ως μεταδομισμό είτε ως νεοδομισμό είτε ως αποδομισμό (deconstructionnisme) και μεταμοντερνισμό.

Ο Βέλτσος καταρχήν διερωτάται για την καντιανή απόκριση στο ερώτημα: «Τι είναι διαφωτισμός» εκλαμβάνοντάς την ως ερώτηση και όχι ως απάντηση. Αν ο διαφωτισμός είναι «η έξοδος του ανθρώπου από την ανωριμότητά του...» ποιος ορίζει το τι είναι ο άνθρωπος και τι η «ωριμότητα»; Με ποια κριτήρια; Και κυρίως από ποια θέση;

Μέσα από την ακατάπαυστη ερωτηματοθεσία αναβλύζουν οι προσφυλείς αποδομητικές αιχμές ενάντια στον ανθρωπολογισμό και τη «διαλεκτική της αλήθειας», ενάντια στον επιβλητισμό και τον πατερναλισμό της διαφωτιστικής πρόθεσης.

Το εγχείρημα ωστόσο, έχοντας συνείδηση της ματαιότητας ενός αντι-διαφωτισμού που στην ουσία «υπηρετεί» ακούσια τη διαφωτιστική θετικότητα, την αυτοκατάφαση του πνεύματος της Ολότητας, καταλήγει όχι σε μια άρνηση ή σε μια αντίθεση στο «διαφωτισμό» αλλά σε κάτι που μοιάζει πολύ με τη χαϊντεγκεριανή *Verwindung*, με την «υπερ-

βαίνουσα οικειοποίηση» (όπως μεταφράζει ο Β. Μπιτσώρης) της μεταφυσικής.

Η έννοια της «τελεστικής» ή «λογικοπραγματολογικής» αντίφασης την οποία εξερευνά ο Βέλτσος στοχεύει όχι σε ένα ξετέραςμα/υπέρβαση (*Überwindung*) του διαφωτισμού αλλά μάλλον στην ειρωνική αποδοχή του, στην έκθεση των όρων του σε μια γλώσσα και έναν τόνο που ο «διαφωτισμός» δεν μπορεί να ανηχθεί. Έτσι το πρόβλημα δεν είναι εάν ο διαφωτισμός «πρέπει να διασωθεί» ή όχι — αυτό το ερώτημα δεν έχει νόημα στο βαθμό που δεν γνωρίζουμε εάν ο διαφωτισμός «ήταν» ή «είναι ακόμη» — αλλά εάν είναι δυνατή μια άλλη γραφή του διαφωτισμού, μια άλλη γλώσσα της αλήθειας όπου θα έχουν τη θέση τους η ποιητικότητα, η αποκαλυπτική επιθυμία και ο αποκαλυπτικός τόνος. Ο Βέλτσος μοιάζει να υπολογίζει — ακολουθώντας τον Lyotard — σ' αυτή τη δυνατότητα «μετεγγραφής» του διαφωτισμού, αξιοποιώντας την τελεστική αντίφαση, αναζητώντας την στον «παροντισμό» του Foucault. Αυτός ο παροντισμός συνίσταται σε αντίθεση αλλά και ομοιότητα με τον ηθικό παροντισμό του Ε. Λένινας, στην αποδοχή του παρόντος ως ριζικής εξωτερικότητας και ριζικής εσωτερικότητας ταυτόχρονα, ως σημείου-ορίου άσπεπτον και ταυτόχρονα καθιστώντας δυνατή την ίδια τη σκέψη.

Η σκέψη του «παρόντος» ταυτίζεται με το στοχασμό του απόλυτα «εκτός» που είναι ταυτόχρονα ένας στοχασμός ριζικά εγωτικός.

Όταν ο στοχασμός αυτός σκέφτεται ή επιχειρεί να σκεφτεί την Ιστορία στο «καταγωγικό της κενό» και όχι στη θεμελίωσή της σε κάποια ανθρωπολογία ηθική και πολιτική τότε είναι λογική «η απογοήτευση απέναντι σε κάθε πιθανή πρόγνωση, κάθε διαφωτιστική πρόβλεψη, κάθε αισιοδοξία για μια σταθερή πρόοδο προς το καλύτερο...». Όταν κάθε μυθοποιητική και απομυθοποιητική θεμελίωση

της Ιστορίας δίδει τη θέση της στο α-θεμ-
λίωτο της επικαιρότητας ή του παρόντος η
αμφισημία της νεωτερικότητας εκρήγνυται.

Η εφημερότητα (effimerita) του Είμαι (G.
Vattimo) αν και φέρει μαζί της, την απομά-
γευση του κόσμου, την απ-αξίωση όλων των
αξιών, τον «μηδενισμό» δεν είναι ωστόσο μια
αρνητική εξέλιξη της Ιστορίας ούτε βέβαια
και η θετική έκφασή μιας διαλεκτικής. Εξου-
δετερώνει ταυτόχρονα το «θετικό» και το
«αρνητικό» ενεργοποιώντας την ισχύ του Ου-
δέτερου. Η προέλαση του Ουδέτερου (η «έ-
ρρημος» για την οποία μιλά στο τέλος της
εισήγησής του ο Βέλτσος) δεν ευνοεί τίποτε
άλλο από μια σχετικιστική απαισιοδοξία που
χαρακτηρίζει όλη την αρνητική σκέψη ή αλ-
λιώς την «ασθενή σκέψη» του καιρού μας (με
κοινή αναφορά στον Nietzsche και στον Hei-
degger).

Το αδιέξοδο όσο και αν ξορκίζεται με την
επύκλωση της λογοτεχνίας δεν παύει να α-
πειλεί τη σκέψη με βουβαμάρες και η βουβα-
μάρα υπονομεύει όχι μόνο τους διαλόγους αλ-
λά και τους μονολόγους, όχι μόνον την ανα-
ζήτηση οικουμενιστικών στηριγμάτων αλλά
και των εγωτισμό.

Το πρόβλημα αρχίζει κατά τη γνώμη μας
όταν το αναγνωρισμένο οντολογικό κενό ή ο
οντολογικός μηδενισμός μετατίθεται στην Ι-
στορία, όταν η οντολογική χρονικότητα οδη-
γεί σε ηθικοπολιτικές αποφάνσεις απελπισίας
(«τέλος της πολιτικής», «τέλος του ανθρώ-
που» κ.λπ.).

Αν αντίθετα δεχτούμε, συμφωνώντας με
το πνεύμα όχι με τις θέσεις του Rorty λ.χ., ότι
υπάρχει μια διαφορά ανάμεσα στην οντολογι-
κή αληθειολογία και την επικαιρότητα που
ζούμε, αν δηλαδή βιώσουμε την επικαιρότητα
και το παρόν όχι ως το «αρνητικό απόλυτο»
αλλά ως πολυσήμαντο αστερισμό μη αναγώ-
γισμο ούτε σε μια μηδενιστική αρνητικότητα
ούτε σε μια πραγματιστική θετικότητα, τότε

ίσως μπορέσουμε να διακρίνουμε και την «α-
ποστολή» που μας απαιτεί σήμερα. Αυτή η
αποστολή δεν χρειάζεται πλέον να σβήσει τον
παροντικό εγωτισμό αλλά και αυτός ο τελευ-
ταίος δεν πρέπει να διατηρεί τον «καταστρο-
φισμό» που εμποδίζει τα επιμέρους άτομα
από το να αναζητήσουν στη ζωή τους κάποια
κοινά μέτρα και σταθμά, μια ορθολογικότητα
που θα ανέχεται την εγωτική «διαφορά» χω-
ρίς να την εγκλείει σε κανένα τρομοκρατικό
σύμπαν. Γιατί μπορεί η Επανάσταση να κρύ-
βει στα σπλάχνα της την τρομοκρατία αλλά
και ο εγωτισμός ή η μεταμοντέρνα λατρεία
του εφήμερου απειλούν τις ευαισθησίες μας
με ουδετεροποίηση, με εγκλεισμό σ' ένα λευ-
κό σύμπαν από ψευδοδιαφορές και μια βαβέλ
από γλώσσες όπου η ρητορική πνίγει τη συ-
γκρίνηση και το «ύφος» καταδυναστεύει τη
σκέψη.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΒΕΛΤΣΟΥ «συγκεφα-
λαιώνει» τα ερωτήματα που έθεσε ο γαλλικός
μεταστρουκτουραλισμός αλλά μοιάζει να μην
θέλει να συζητήσει τις επιχειρηματολογίες
της άλλης πλευράς. Τις επιχειρηματολογίες
αυτές ωστόσο μπορούμε να τις αναγνωρίσου-
με σε όλη τους την ποιικιλία από τα κείμενα
που περιλαμβάνονται στη «ΔΙΑΜΑΧΗ».

Η εισαγωγή του Jonathan Arac περιγρά-
φοντας τη συζήτηση για τη νεωτερικότητα
όπως διεξήχθη και διεξάγεται (;) και στις δυο
όχθες του Ατλαντικού δείχνει ένα αξιοσημεί-
ωτο έλεγχο του υλικού που πραγματεύεται.

Τα κείμενα του Habermas μας εισάγουν
άμεσα στο «κλίμα» της πολεμικής του γερμα-
νού στοχαστή με το γαλλικό «ανορθολογι-
σμό» (που ο Habermas φτάνει να τον χαρα-
κτηρίσει «νεοσυντηρητικό» (!)) αλλά που μας
βοηθούν να κατανοήσουμε καλύτερα το εγχεί-
ρημα της επικοινωνιακής θεωρίας στις δύσκο-
λες ισορροπίες ανάμεσα στον αγγλοσαξωνικό
πραγματισμό και τη γερμανική παράδοση του

μαρξισμού, του Βέμπερ, της ερμηνευτικής και της κριτικής θεωρίας.

Ο Zigmunt Bauman κρίνει το βιβλίο του Habermas για το «φιλοσοφικό λόγο της νεοτερικότητας», ο Axel Honneth ερωτά πάνω στη θεωρία του Lyotard, ο R. Rorty κάνει «το δικηγόρο του διαβόλου» ανάμεσα στον Habermas και τον Lyotard με τον ιδιότυπο μεταμοντέρνο πραγματισμό του, οι Dreufus και Rabinow πιάνουν ένα άλλο νόημα της συζήτησης που συνδέει τον Habermas με τον Foucault, ο Manfred Frank στέκεται κι αυτός στα σημεία της διαφωνίας του Habermas και του Lyotard εξετάζοντας την έννοια της «συναίνεσης» και της «διαφωνίας» ενώ ο J. Rogozinski «επιχειρηματολογώντας με τον M. Frank επιχειρεί να δείξει ότι ο Frank είναι πολύ εγγύτερα στον Lyotard απ' όσο νομίζει ο ίδιος.

Ο J. F. Lyotard αναρωτιέται κι αυτός για το αν θα πρέπει «να ξαναγράψουμε τη νεωτερικότητα» και ο Z. Bauman σκέφτεται την Αριστερά όχι τόσο ως αντίρροπη δύναμη του καπιταλισμού αλλά ως «αντικουλτούρα της νεωτερικότητας», μια Αριστερά που πλησιάζει

ζει το μεταμοντερνισμό αλλά οι σχέσεις του με αυτήν είναι επεισοδιακές. Το κείμενο αυτό, ιδιαίτερα σήμερα με τα τεχταινόμενα στην Ανατολική Ευρώπη αλλά και στη Νικαράγουα παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον.

Τέλος ως επίμετρο συναντούμε το κείμενο του John Rauls «μια θεωρία της δικαιοσύνης» όπου καθρεφτίζεται μια τάση της αγγλοσαξωνικής σκέψης που επιζητεί να θέσει σε αμφισβήτηση το φιλελεύθερο ωφελμιστικό ατομισμό ανανεώνοντας τις ρεπουμπλικανικές ηθικές αξίες και την έννοια του κοινωνικού συμβολαίου και δείχνοντας κατά κάποιο τρόπο την προτεραιότητα της δικαιοσύνης έναντι της εγωιστικής ελευθερίας και του αυθαίρετου μη-ορθολογικού ντεσιζιονισμού.

Τελειώνοντας θα πρέπει να επισημάνουμε την ικανοποιητική μεταφραστική απόδοση αυτών των από κάθε άποψη «δύσβατων» κειμένων αλλά και το μειονέκτημα της έλλειψης κάποιων πληροφοριών για ορισμένους τουλάχιστον απ' τους συγγραφείς που παρουσιάζονται.